

METODOLOŠKIH PRISTUPA U POSTUPKU NAUČNOG ISTRAŽIVANJA KORUPCIJE U POLICIJI¹

Zoran Kesic²

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Koruptivno ponašanje policijskih službenika, kao tipičan oblik zloupotrebe ovlašćenja, pobuđuje veliku pažnju naučne i stručne javnosti. Značaj istraživanja ovog fenomena je višestruk, ali svakako najvažniji jeste njegov društveni značaj, posebno ukoliko imamo u vidu da se tim istraživanjem može doprineti otklanjanju ili saniranju opasnosti i posledica koje ova ponašanja stvaraju. Proučavanje „policijske korupcije“ ima nesumnjivo i ogroman naučni značaj, jer ono doprinosi širenju saznanja o fenomenu koji je obavljen velom tajne. Usled odsustva preciznih pokazatelja zaključci o ovoj pojavi se prevashodno zasnivaju na utisku stvorenom iz ličnog iskustva ili medijskom predstavljanju. Lično iskustvo ipak pre može da predstavlja izuzetak, a ne pravilo, dok mediji, opterećeni senzacionalizmom, problemu obično pristupaju površno i selektivno. Kako bi se sprečilo iznošenje konačnih sudova na osnovu paušalnih procena, potrebno je primenom odgovarajućih metoda, uz poštovanje principa naučne perspektive, pristupiti analizi problema korupcije u policiji. Ovo, međutim, nije nimalo lak zadatak. Svako ko se odluči za ovaj poduhvat ubrzo postaje svestan kako je za njegovo ostvarenje potrebno premosti niz prepreka konceptualne, metodološke i praktične prirode. Težnja nam je da ovim radom ukažemo na neke ključne metodološke probleme i ograničenosti u postupku istraživanja korupcije u policiji, istovremeno nudeći praktične savete i preporuke, koje bi trebalo uzeti u obzir prilikom dizajniranja plana i sprovođenja istraživanja, kako bi se bar delimično izbegle greške, odnosno smanjio efekat negativnih nuspojava, a povećala vrednost dobijenih rezultata.

Ključne reči: policija, korupcija, naučno istraživanje, statistička analiza, anketiranje, studija slučaja.

¹ Ovaj rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta pod nazivom Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija. Projekat finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (br. 179045), a realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu (2011–2014). Rukovodilac projekta je prof. dr Saša Mijalković.

² E-mail: kesiczoran@yahoo.com.

1. Uvod

Poštovanje zakona tokom sprovođenja službene delatnosti nesumnjivo predstavlja jednu od osnovnih obaveza pripadnika policije, koja logično proizilazi iz njihovog položaja u društvu i funkcije koju obavljaju. Stvarnost, međutim, neretko demantuje ovo pravilo, o čemu svedoče različiti vidovi protivzakonitog ponašanja policijskih službenika. Većina takvih postupaka predstavlja prekoračenje ovlašćenja, odnosno njegovu primenu mimo pravnog osnova ili bez dovoljnog razloga za upotrebu konkretnog ovlašćenja. Ovde je zapravo reč o pogrešnoj primeni službenih mera i radnji, koje najčešće predstavljaju posledicu nehata policijskog službenika. Ipak, u policijskoj praksi se beleže i klasični slučajevi zloupotrebe ovlašćenja, odnosno upotrebe policijskog ovlašćenja u svrhe koje nisu dopuštene propisima, koje nisu povezane sa ostvarenjem službenog zadatka, ili je pak cilj njegove upotrebe u suprotnosti sa interesima službe. U znatnom broju slučajeva reč je zapravo o zlonamernom korišćenju policijskog ovlašćenja ili pak njegovoj upotrebi u cilju ostvarenja, pre svega, ličnog interesa. Korupcija je tipičan oblik ovakvog ponašanja.

Zaokupljenost naučne i stručne javnosti problemom korupcije u policiji dokazuju mnogobrojni naučni i stručni radovi iz ove oblasti. Sve češće se organizuju naučna savetovanja posvećena analiziranju ovog problema, a korupcija u policiji često predstavlja i predmet naučnih istraživanja. Posebno značajan izvor podataka o ovoj temi predstavljaju radovi objavljeni u specijalizovanim naučnim časopisima. Primetno je, međutim, da se naučna istraživanja korupcije u policiji uglavnom ograničavaju na zemlje „zapadne demokratije“, a pre svih na područje Velike Britanije, SAD, Kanade i Australije, dok je u našoj zemlji, konkretno, ova tema prilično zapostavljena. Moglo bi se zapravo reći da većina naših autora problemu korupcije pristupa načelno, uopšteno i pre svega teorijski, ili pak svoje radove zasniva na stranim iskustvima. Tačnije, istraživanju korupcije u Republici Srbiji pristupa se kao jednom sistemskom problemu. Odnosno, nijedan naučni projekat nije posebno posvećen istraživanju korupcije u policiji, već je u okviru šire postavljenog predmeta istraživanja delimično skrenuta pažnja i na korupciju u ovom sektoru.

Zapostavljenost korupcije u policiji u naučnim istraživanjima na području Republike Srbije ne treba da nas zavarava kako koruptivno ponašanje policijskih službenika u našoj zemlji ne predstavlja problem. Policija je i u Srbiji nesumnjivo jedan od ključnih subjekata u obezbeđivanju lične i imovinske sigurnosti građana i suprotstavljanju kriminalitetu. U ostvarenju svoje funkcije policijski službenici se svesno izlažu brojnim rizicima i opasnostima po vlastiti život. Specifična priroda policijske profesije, međutim, pruža njenim pripadnicima i brojne prilike da zloupotrebe data im ovlašćenja radi ostvarenja ličnih interesa.

Usled odsustva egzaktnih pokazatelja korupcije u policiji, kritike upućene policiji zasnivaju se prevashodno na utisku stvorenom iz ličnog iskustva ili medijskom predstavljanju ove pojave. Lično iskustvo, ipak, pre može da predstavlja izuzetak, a ne pravilo, dok mediji problemu obično pristupaju površno i selektivno. Kako bi se sprečilo nagađanje o razmerama korupcije u policiji i iznošenje konačnih sudova na

osnovu paušalnih procena, potrebno je primenom odgovarajućih metoda, uz poštovanje principa naučne perspektive, pristupiti analiziranju ovog problema. U protivnom, javnost će biti lišena mogućnosti sveobuhvatnog kritičkog vrednovanja policijskog delovanja, zbog čega će (ne)poverenje u rad policije zasnivati na slobodnoj proceni, a ne na objektivnim pokazateljima njihovog rada.

Istraživanje korupcije u policiji je nesumnjivo naučno i društveno opravdano. Ono, međutim, predstavlja veliki izazov za jednog naučnika, koji je tokom istraživanja prinuđen da premosti čitav niz metodoloških i praktičnih problema i ograničenosti. U ovom radu skrenućemo pažnju na neke metodološke probleme, s kojima se susreću istraživači ove pojave, istovremeno nudeći praktične savete, koje bi trebalo imati u vidu prilikom dizajniranja plana istraživanja korupcije u policiji, čijim pridržavanjem bi se mogle bar delimično izbeći greške i povećati vrednost dobijenih rezultata.

2. Diskusija

Poznato je da teorijsko i radno definisanje predmeta istraživanja predstavlja prvi i neizostavni korak na putu do što objektivnijih pokazatelja proučavane pojave. Tačnije, precizno i nedvosmisleno definisanje je ključni preduslov uspešnosti samog istraživanja. Međutim, svako ko izabere korupciju u policiji za predmet svog istraživanja već na samom početku će se susresti sa problemom kako da definiše pojavu koju namerava da istraži, jer u svetu trenutno ne postoji jedinstven stav šta zapravo predstavlja „policijsku korupciju“ (v. Datzer, 2007; Kesić, 2012). Ipak, čak i kad uspe da iznađe odgovarajuću definiciju naučnik se nalazi pred sledećim izazovom – koji metodološki pristup da izabere prilikom dizajniranja plana istraživanja (globalistički, srednjeg obima ili individualistički), svestan da je, u istraživanju razmera i prirode tako kontroverzne pojave kakva je policijska korupcija, primena bilo kog od njih praćena brojnim nedostacima. Namena ovog rada i zahtevan obim dozvoljavaju nam samo da ukažemo na neke od tih ograničenosti i problema, dok za širu analizu čitaocima preporučujemo detaljniji uvid u citiranu literaturu.

2.1. Statistička analiza korupcije u policiji

Iako predstavljaju neizostavni deo brojnih naučnih istraživanja, opšte je poznato da statističke evidencije kriminaliteta pate od brojnih nedostataka (v. Ignjatović, 2009), što je posebno izraženo prilikom sagledavanja tako specifičnih kriminalnih pojava kakva je korupcija. Ključni problem, naime, predstavlja činjenica da korupcija poseduje izuzetno visok „indeks prikrivanja“ zbog čega je i praćena ogromnom tamnom brojkom.³ Korupcija u osnovi predstavlja *konsensualni delikt* – akteri deluju saglasnošću volja i na obostranu korist. Zbog ovako „podeljene

³ Pozivajući se na istraživanja sprovedena u Nemačkoj Banenberg (Bannenberg) i Šaupenštajner (Schuppensteiner) tvrde da samo 5% koruptivnih dela izvršenih u policiji biva otkriveno i rasvetljeno (Maljević et al., 2006: 13).

odgovornosti“ za učinjen delikt obema stranama je u interesu da demantuju ostvarenje transakcije. Odsustvo žrtve, u pravom smislu te reči, samo dodatno otežava utvrđivanje postojanja korupcije. Usled ovih manjkavosti, isključivim oslanjanjem na zvaničnu statistiku istraživač korupcije u policiji zapravo prezentuje pojednostavljenu sliku o obimu i dinamici posmatranog problema.

Pored opštih nedostataka, statističke evidencije korupcije u policiji pate i od nekih specifičnih manjkavosti, koje nisu posledica objektivnih okolnosti već subjektivne namere, odnosno manipulacije zvaničnim podacima. U tom smislu je bitno ukazati kao unutar policijske organizacije rukovodioci i nadzornici ponekad svesno odlučuju da prikriju slučajeve korupcije, ali ne toliko u nameri da zaštite pojedinca koliko da sačuvaju celokupnu organizaciju od stigmatizacije od strane javnosti. Oni zapravo shvataju kako bi celokupna organizacija mogla biti označena devijantnom zbog ponašanja njenih pojedinih članova, čime bi i oni sami mogli snositi deo odgovornosti zbog propusta u rukovođenju i nadzoru. Kako objašnjavaju Džulijan Roubak (Julian Roebuck) i Tomas Barker (Thomas Barker): „Slučajevi korupcije u policiji zavređuju veliku medijsku pažnju, čije javno isticanje obično kvari reputaciju celokupne organizacije, tako što se oznaka korumpiranosti generalizuje na sve njene članove. Zbog toga policijske organizacije nerado otkrivaju i javno kažnjavaju svoje članove za kršenja propisa. Ovim policajcima se radije tajno sudi, dozvoljava im se da podnesu ostavku umesto da budu otpušteni ili bivaju prebačeni u drugu jedinicu bez mnogo buke.“ (1974: 426).

Postoji, međutim, i druga strana ove priče. Naime, ponekad visoki rukovodioci svesno prikrivaju devijantnost unutar svoje organizacije, jer su i sami umešani u nju, nastojeći time da spreče nezavisne istrage i obelodanjivanje svojih „profesionalnih tajni“. U literaturi se inače ističe da policija aktivno učestvuje u konstrukciji sopstvenog imidža u javnosti i da su tom prilikom nadležni subjekti skloni različitim manipulacijama. S tim u vezi, Kapler (Kappeler), Slader (Sluder) i Alpert (Alpert) ističu: „Policijski rukovodioci stvaraju imidž policije u očima javnosti kroz selektivnu prezentaciju svojih aktivnosti i kontrolisanjem pristupa saznanjima, skrivajući istovremeno organizacione tajne, planove i manje pohvalne karakteristike svoga rada.“ (1998: 66).

Jedna od najmoćnijih konstrukcija policijskog imidža jeste javna promocija koncepcije „trulih jabuka“ (eng. *rotten apple*), po kojoj devijantan policajac radi sam, bez organizacione i kolegijalne podrške, čime se neguje pretpostavka javnosti da se policija ne ponaša sistematično devijantno. Teorija „trule jabuke“ je nesumnjivo jedna od dominantnih koncepcija u objašnjenju korupcije u policiji, ali takođe i veoma pogodna metafora, kojoj veoma rado pribegavaju policijski rukovodioci, kada nastoje da ukažu kako je „pokvarenost“ u policiji jedino moguća na nivou pojedinaca, odnosno da se ne odvija bez uporišta u široj grupi ili pak celokupnoj policijskoj organizaciji. Favorizovanje objašnjenja policijske devijantnosti korišćenjem metafore „trule jabuke“ Džef Din (Geoff Dean) i Peter Gotšalk (Petter Gottschalk) obrazlažu potrebom policije da smanji na minimum zazor javnosti nakon otkrivenog policijskog prestupa. Kako tvrde ovi autori: „Tendencioznom korišćenju metafore ‘trule jabuke’ naročito su skloni policijski rukovodioci,

kada žele da zaštite imidž policije i opovrgnu postojanje organizacione korupcije u svojim redovima.“ (2011: 19).

Kada se suoče sa dokazima o postojanju korupcije u svojoj organizaciji, policijski rukovodioci obično tvrde da je problem ograničen na nekoliko „moralno posrnulih“ pojedinaca, koji nisu reprezentativni pokazatelj, inače viših, standarda organizacije ili, kako objašnjavaju Lerš (Lersch) i Mječkovski (Mieczkowski): „Za upravnike u policiji svaljivanje krivice za loše ponašanje na nekoliko ‘trulih jabuka’ održava integritet inače ‘čiste korpe’.“ (2005: 559).

Moglo bi se, dakle, zaključiti da je upotreba metafore „trulih jabuka“ ojačana potrebom policijskih rukovodilaca da opovrgnu postojanje organizacione korupcije u svojim redovima. Čak i tamo gde postoje jasni dokazi za to, oni obično ne dosežu javni domen toliko često. Neverovanje ili poricanje raširenosti korupcije iznad moralnog neuspeha pojedinaca time otkriva nespremnost uprave da se odlučno bori protiv ovog problema, ili pak ukazuje na nedostatak kapaciteta za takav poduhvat. U izveštaju Knapove komisije (Knapp Commision, 1972) o rezultatima sprovedene istrage korupcije u NYPD iznosi se sledeće: „Visoka komanda nije voljna da prizna kako je korupcija šira od par individualnih slučajeva, kao i da su drastične promene neophodne kako bi se rešio ovaj problem. Oni se ograničavaju na službenu doktrinu, po kojoj svaki policajac, za koga se otkrije da je korumpiran, mora brzo biti proglašen ‘trulom jabukom’ u inače čistoj korpi. Nikada se ne sme priznati da je njegova individualna korupcija možda simptomatična slika jedne raširene bolesti.“ (Newburn, 1999: 15).

Primamljivost koncepcije „trulih jabuka“, dakle, leži u njenoj praktičnoj primeni, jer omogućava jednostavno rešenje za uklanjanje devijantnih policajaca (koruptivnih, nasilnih, rasističkih) iz službe i sprečavanje pojavljivanja drugih kroz regrutovanje, selekciju i obuku. Uklanjanje „trulih jabuka“, takođe, ima važnu simboličnu vrednost u tome što se na taj način javno iskazuje posvećenost policijske administracije antikoruptivnim i drugim sličnim politikama. Ne treba, međutim, izgubiti iz vida činjenicu da se, na temelju ovakvog objašnjenja, u policijskoj praksi i javnosti zapravo lako stvara mit o korupciji kao posledici isključivog delovanja nekoliko „trulih jabuka“, koje se zapravo mogu iskoristiti kao „žrtveni jarc“ kada rukovodstvo nastoji predstaviti javnosti rezultate čišćenja sopstvenih redova. Budući da je pogodna za prikrivanje realnog stanja, koncepcija „trulih jabuka“ je nesumnjivo korisno manipulativno sredstvo, a mogli bismo čak reći i svojevrsna tehnika za neutralisanje odgovornosti. Naime, usmeravajući pažnju na nekoliko pojedinaca koji su „skrenuli sa dobrog puta“, rukovodioci neretko teže da se oslobode vlastite odgovornosti i dela krivice zbog propusta u nadzoru ili tolerisanja radne atmosfere pogodne za različite oblike neetičkog ili protivzakonitog ponašanja policijskih službenika.

Osim na manjkavost policijskih evidencija, ovde je važno ukazati na nedostatke i neobjektivnost pravosudnih evidencija kao izvora podataka o istraživanju razmera

korupcije u policiji.⁴ Poredeći brojke iz pravosudnih evidencija sa rezultatima nekih nezavisnih istraga, možemo lako doći do zaključka da postotak tužbi i osuda ne predstavlja ni približno realno stanje zastupljenosti korupcije u policiji. Iako je za očekivati da će broj jedinica, prema efektu „gubljenja zločina“, biti manji u evidencijama pravosudnih organa nego u policijskim evidencijama, postavlja se pitanje otkud ovako mali broj policajaca figurira u pravosudnim evidencijama.

Logično objašnjenje bi bilo da izuzetno mali broj policajaca biva prijavljen za izvršenje koruptivnog delikta, čime lančano mali broj jedinica figurira i u evidencijama tužilaštva. Međutim, objašnjenje ovakvog stanja možemo tražiti i u verovatnoći da javni tužioci nisu voljni da pravno gone policajce, koji im inače predstavljaju značajan oslonac u svakodnevnom radu i pomoć u istraživanju kriminalnih slučajeva. Štaviše, tužioci su svesni da se i tokom istrage policijske korupcije moraju značajno osloniti na policijsku pomoć, konkretno na mehanizme unutrašnje kontrole. Međutim, pod uticajem neformalnih vrednosti policijske supkulture, a pre svih policijske solidarnosti i zatvorenosti, takve istrage su često sabotirane iznutra zbog čega i pre samog početka često bivaju osuđene na propast. O ovom problemu nešto više u nastavku rada.

2.2. Ispitivanje stavova o korupciji u policiji

Prilikom istraživanja policijskog postupanja naučnici se rado oslanjaju na različite forme ispitivanja stavova policijskih službenika i testiranje njihovog integriteta. Među brojnim tehnikama ankete o „etičkoj klimi“ su se izdvojile kao gotovo standardan metod za dijagnostiku policijskog integriteta. Reč je o upitnicima u kojima se istraživač fokusira na utvrđivanje stavova policajaca prema osnovnim etičkim pitanjima u radu policije. Pritom se obično nastoje ispitati stavovi policajaca prema različitim vidovima policijskih prestupa (podmićivanje, primena sile, neovlašćeno postupanje sa dokazima, zloupotrebe poverljivih informacija itd.), kao i spremnost policajaca da prijave te prestupe. Pitanja su najčešće formulisana u formi kratkih scenarija, koji su prilagođeni realnim situacijama. Od ispitanika se zahteva da ocene ozbiljnost prestupa obuhvaćenih u scenariju koristeći različite skale, na osnovu kojih se dobijeni podaci kvantifikuju i koriste u statističkim analizama.⁵

⁴ Ilustracije radi, „Knapova komisija“ je otkrila da je, uprkos rasprostranjenosti korupciji u NYPD, jako mali broj njujorških policajaca bio optužen i osuđen za korupciju. U periodu od četiri godine tužioci su podigli 136 optužnica, koje su obuhvatile 218 policajaca, od tog broja 80 je osuđeno, od kojih 31 na zatvorsku kaznu, dok je polovina njih dobila kaznu manju od godinu dana. Takođe, „Pensilvanijska komisija“ je izvestila da je u periodu od šest godina (1968–1973) u policijskom odeljenju Filadelfije, koje broji 8.303 policajca, njih 43 uhapšeno zbog korupcije. Štaviše, skoro polovina je uhapšena u jednoj godini, kao posledica izjave jednog policajca. U policijskoj agenciji za koju je ova komisija napisala da je karakteriše rasprostranjena korupcija, uhapšeni policajci su u to vreme činili manje od 0,1% policijskih snaga. Za 18 policajaca je dokazana krivica, a samo njih trojica su osuđena na zatvorsku kaznu. Ovakvo stanje je navelo komisiju na sledeći zaključak: „Na osnovu beleški o osudama, sudstvo je jasno pokazalo svoju nevoljnost da zauzme jasan i odlučan stav protiv korupcije u policiji.“ (Kutnjak-Ivković, 2005: 56).

⁵ Sanja Kutnjak-Ivković (2005: 36) posebno ukazuje na značaj primene „MFI Skala“ (*McCormack-Fishman Improbability Scale*), koja se sastoji od osam iskaza i tri moguće perspektive (lične, projekcije pretpostavljenog i projekcije kolege) s kojim respondent izražava svoje (ne)slaganje. Testiranje policijskog integriteta Klockars (Klockars) i saradnici su takođe zasnivali na ovom vidu anketiranja, s tim što su oni anketnim

Ankete o „etičkoj klimi“ nisu korisne samo za ispitivanje stavova policajaca o različitim vidovima neetičkog ponašanja, već i za identifikovanje raskoraka između zvaničnih etičkih standarda i postupanja u stvarnosti. U tom smislu, ove ankete se mogu upotrebiti i u svrhe ispitivanja privrženosti kolega policajaca i celokupne policijske uprave standardima profesionalne etike. One takođe poseduju značajnu potencijalnu vrednost u poboljšanju efekata različitih strategija protiv korupcije, programa za etičku obuku pre i tokom službe, sistema za razvoj policijskog integriteta, stilova nadzora nad radom policajaca i načina kažnjavanja za loše ponašanje.

Koliko su, međutim, pouzdani podaci dobijeni ovim ili bilo kojim drugim vidom anketiranja policajaca, pitanje je koje zaslužuje našu naročitu pažnju. Neko bi rekao da su rezultati verovatno onoliko dobri koliko je metod anketiranja generalno pouzdan način za prikupljanje podataka, kao i da zavise od toga kako je on napravljen i isporučen, gde zagarantovana anonimnost i želja da se problem reši mogu dodatno motivisati iskrenost policajaca. Međutim, da li je baš tako?

Metode ispitivanja policajaca, pored svojih prednosti, imaju brojne mane, posebno kad je reč o ispitivanju stavova policijskih službenika o korupciji u njihovim redovima. Konkretno, upitnici sa hipotetičkim scenarijima mogu izmamiti odgovore koji ilustruju razliku između onoga „što ljudi govore i šta inače rade“. Utvrđeni moralni stavovi, naime, ne mogu predvideti šta će ljudi uraditi kada se suoče sa određenom situacijom. Proverom rezultata istraživanja u praksi često se potvrđuje da izrečeni stavovi nisu uvek jednaki sa ispoljenim ponašanjem. Tako na primer, stav u kom policajac podržava određene forme lošeg ponašanja svojih kolega ne garantuje da će se i sam tako ponašati.

Pored ograničenosti rezultata ispitivanja u pogledu različitosti između izrečenih reči i stvarnog delovanja, anketiranje je praćeno i praktičnim problemom, kako pristupiti ispitanicima i steći njihovo poverenje. Ovo je jedan od ključnih problema koji prati istraživače kriminalnih pojava, koji je međutim posebno intenziviran u istraživanju policijskih prestupa. Kao što Robert Rajner (Robert Reiner) smatra: „Metodološki problemi s kojima se susreću istraživači policije su problemi detektiva i špijuna – kako dobiti informacije od ljudi koji su (često ispravno) sumnjičavi prema vašim motivima i koji imaju dosta toga da sakriju i dosta da izgube od takvog otkrivanja.“ (Loftus, 2009: 201).

U slučaju istraživanja policijskih prestupa otpor dodatno pojačava uverenje policajaca da ispravnost njihovih odluka razmatraju oni koji nisu direktno umešani u rad policije i koji zapravo i ne znaju kako je to biti policajac. U ovakvim okolnostima, validnost ispitivanja kojima se od policajaca zahteva da prijave vlastitu ili koleginu umešanost u nezakonito ponašanje je upitna, jer su poteškoće u dobijanju adekvatnih odgovora često nesavladive.⁶

upitnicima obuhvatili 11 hipotetičkih scenarija koji su direktno ili indirektno bili povezani sa koruptivnim ponašanjem i sedam pitanja kojima su ispitanici trebali evaluirati hipotetičke situacije koje su im ponuđene (v. Klockars et al., 2006).

⁶ Iskustvo u naučnom istraživanju korupcije u javnoj upravi na području Republike Srbije, realizovanom u okviru naučnog projekta Kriminalističko-policijske akademije (v. Đorđević, ed. 2011), u okviru kog je istraživana i korupcija u policiji, potvrđuje ovu pravilnost. Naime, na pitanje „Da li Vam je ikad neko

Policijci generalno nemaju inicijativu da prijavljuju vlastite ili kolegine propuste. Pored bojazni od suočavanja sa tužbom i rizika od gubljenja posla, policijci često uzimaju u obzir i reakcije unutar policijske zajednice. Ovde treba posebno imati u vidu činjenicu da su neformalne vrednosti policijske potkulture toliko jake da mnogi policijci nemaju motiv da prijave kolegin prestup čak ni kad istraživači garantuju poverljivost i anonimnost. Kako objašnjavaju Huberts, Kaptein i Lasthuizen: „Prosećan policijac je sumnjičav ili skeptičan u pogledu spoljnih subjekata koji pokušavaju da se mešaju u njihov rad. Istovremeno, policijci u tolikoj meri zavise od svojih neposrednih saradnika (u pitanjima života i smrti), da su krajnje zabrinuti kakvu će reakciju njihovo prijavljivanje izazvati među kolegama policijcima. Kombinacija ovih faktora ukazuje na malu verovatnoću pouzdanosti podataka dobijenih anketiranjem.“ (2007: 602)

Interesantno viđenje ovog problema nudi Tim Prencler (Tim Prenzler, 2009: 60) ističući da je ispitivanje stavova policajaca o neetičkom ponašanju praćeno rizikom da će „efekat socijalne poželjnosti“ (*social desirability effect*) umanjiti tačnost odgovora. Policijci zapravo mogu pokušati da projektuju „prihvatljiv“ imidž umesto da otkriju svoje vlastito mišljenje, tj. mogu da govore ono što smatraju da se od njih i očekuje da kažu. U tom smislu, mogući izvor neobjektivnosti policijskih stavova može predstavljati blagonaklon stav prema kolegama, odnosno tendencija da se kolege ocenjuju bolje nego što zaslužuju.

Ovde je, takođe, bitno napomenuti da su etički i kulturni zahtevi i očekivanja od policajaca neretko u suprotnosti. Pošto se od policajaca u anketnim upitnicima obično zahteva da pišu o prisustvu povreda integriteta unutar svoje organizacije, nesporno je da bi kolegijalnost u ovom slučaju mogla sprečiti utvrđivanje stvarne rasprostranjenosti tih povreda. S tim u veti Džon Klajnig (John Kleinig) ističe: „Unutar policijske organizacije postoji tenzija između vrednosti policijske kulture i očuvanja policijskog integriteta. Ovakvo stanje obično zahteva od policajaca da budu verni kolegama i da ne prijavljuju njihove prestupe, ali i da ne veruju šefovima da će podržati pojedince koji prijave nečije nepoštene postupke.“ (1996: 67).

Generalno gledajući, jedna od opštih karakteristika policijske potkulture jeste policijska zatvorenost (tajnovitost), koja ima dvojaku funkciju. Ona pre svega štiti policajce od spoljnog napada i javnog kritizma, ali i zadržava identitet grupe i podržava solidarnost. Veza među policijcima je toliko snažna da stvara obavezu međusobne podrške i pomoći ne samo u intervencijama na terenu već i kad je kolega kritikovan, pa čak i kad je optužen za zloupotrebu ovlašćenja. Policijci mogu biti svedoci koruptivnog ponašanja svog kolege, ali ga ne prijavljuju zbog drugarstva sa njim ili zbog poštovanja neformalne norme koja ih obavezuje na ćutanje o lošem

ponudio mito?“ samo 44 ispitanika policajca (23,8%) odgovorila su „da“. Međutim, postoji opravdana sumnja da je ovako mali procenat realan pokazatelj, posebno ukoliko uzmemo u obzir da je većina ispitanika godinama zaposlena u policiji, gde se po prirodi stvari gotovo svakodnevno susreću sa situacijama u kojima im neko nudi mito. Sasvim je verovatno da ovakvi pokazatelji više predstavljaju rezultat policijske sumnjičavosti, nepoverenja i nespremnosti da otvoreno pričaju o problemu u koji su lično umešani, nego njihove iskrenosti. Ovde se, međutim, možemo opravdano zapitati kakve bismo rezultate tek mogli očekivati da smo ispitanicima postavili pitanje tipa „Da li ste ikad primili mito?“ ili „Da li ste ikad tražili mito?“.

ponašanju u organizaciji. Policajci radije neće govoriti otvoreno o primećenim zloupotrebama, ili će poricati da su znali za njih, nego što će „izdati“ kolegu.⁷

Da li se policajci bezizuzetno pokoravaju kodu tišine štiteći sve vidove kršenja propisa ili pak selektivno poštuju ovo pravilo, pitanje je koje se ovde logično nameće. Govoreći o ovom problemu, Roubak i Barker ističu: „Stepen podrške koju dobijaju dela korupcije od kolega variraju u zavisnosti od identiteta i statusa koruptora i konteksta situacije. Prema neformalnim vrednostima policijske kulture neka koruptivna ponašanja se smatraju prikladnim (u kojima se javlja 'čist' novac) i u tim situacijama kolege mogu ponuditi otvoreno ili skriveno odobrenje, dok se pak neka ponašanja i unutar policijskog kolektiva smatraju devijantnim (u kojima se javlja 'prljav' novac) i ako se neko bavi njima on to obično mora sakriti od ostalih kolega.“ (1974: 428).

Ovakva tumačenja sugerišu zaključak da podrška koju devijantan policajac prima od svojih kolega zavisi od nivoa saglasnosti i rutiniziranja konkretne situacije. Tako se, na primer, novac uzet od izvršilaca sitnih prekršaja u saobraćaju može definisati kao „čist“ novac, dok se policajci koji uzimaju novac iz ovih izvora ne definišu kao devijantni. Suprotno ovome, novac dobijen od narkodilera može se definisati kao „prljav“ novac, a njegovo uzimanje kolege policajci (potpuno poštteni i policajci koji redovno uzimaju „čist“ novac) obično ne odobravaju.

Ispitujući pripadnike policije u kantonu Sarajevo, Sanja Kutnjak Ivković i Sara O'Konor (Sara O'Connor) ustanovile su da spremnost ispitanika da prijave, odnosno njihova odlučnost da ne prijave slučaj, varira u zavisnosti od njihove procene ozbiljnosti konkretne situacije. Konkretno, što su ispitanici scenario ocenili kao ozbiljniji, veća je bila verovatnoća da prijave takvo ponašanje.⁸

Sposobnost policajca da oda svog kolegu direktno je povezana i sa stepenom njegove umešanosti u nezakonito delovanje, u smislu da je policajac koji jednom

⁷ Već pominjano istraživanje korupcije u javnoj upravi delimično potvrđuje postojanje „koda ćutanja“ u ispitanim policijskim organizacijama, otkrivajući usput još neke razloge zašto policajci ne žele da prijave prestepe svojih kolega. Postavljajući pitanje „Smatrate li da bi zaposleni u Vašoj organizaciji prijavili kolegu koji je primio mito, odnosno zloupotrebio svoja ovlašćenja radi ostvarivanja lične koristi?“ došli smo do sledećih rezultata – 21,5% ispitanika smatra da bi većina prijavila, 43,5% ne zna kako bi im kolege postupile, dok 34,9% smatra da većina ne bi prijavila slučaj. Odgovori na pitanje „Kako biste Vi postupili ukoliko biste saznali da je neki vaš kolega primio mito, odnosno zloupotrebio svoja ovlašćenja radi ostvarivanja lične koristi?“ nude nešto konkretnije pokazatelje – 52,9% ispitanika je odgovorilo da bi svakako prijavilo slučaj, 8,6% bi slučaj prijavilo pod određenim uslovima (najčešće ukoliko postoje validni dokazi za to, ili ukoliko su uvereni da će neko postupiti po tom predmetu, a učinilac odgovarati za zloupotrebu), 33,7% ne zna kako bi postupilo, dok preostali ne bi prijavili slučaj, obrazlažući svoj stav sledećim argumentima: „svako odgovara za svoje postupke“; „ne zanima me šta drugi rade“; „ne postoji zaštita kod starišnih“; „strah me je da prijavim“; „ne želim da naudim kolegi“.

⁸ Tako je, na primer, većina policajaca izjavila da ne bi prijavili dva najmanje ozbiljna incidenta (scenario 1 – posao obezbeđenja van dužnosti; scenario 4 – pokloni od trgovca za praznike). Traganje za granicama policijskog integriteta bi tako otkrilo da je policijska kultura veoma tolerantna prema ovakvim ponašanjima. Procenat policajaca koji primenjuje pravilo o ćutanju se smanjuje na veliku manjinu kako scenariji postaju ozbiljniji – između trećine i četvrtine ispitanika je reklo da ne bi prijavili slučajeve srednje ozbiljnosti (scenario 6 – uzimanje pet procenata od zarade šlep službe; scenario 7 – interna „isplata“ nadzorniku za obezbeđivanje odmora u povoljno vreme). Na kraju, policajci su najmanje tolerantni prema ponašanju koje je klasifikovano kao najozbiljnije – 20% ili manje ispitanika ne bi prijavilo takvo ponašanje (scenario 10 – krađa novca iz pronađenog novčanika i scenario 3 – zahtevanje novca od vozača koji je prebrzo vozio) (v. Kutnjak-Ivković and O'Connor, 2005: 451, 452).

prekrši pravilo u obavezi da ćuti o tuđim prekršajima, pa makar oni bili i ozbiljniji od njegovih (v. Shernock, 2007: 997). U skladu s ovim zapažanjem tolerancija prema prestupima drugih policajaca je zasnovana na kompletnijoj socijalizaciji i stepenu usvojenosti supkulturnih vrednosti, ali i na saučesništvu u kršenju propisa, koje se više razvija kao rezultat nečijeg vlastitog odstupajućeg ponašanja nego kao prosto pokoravanje obavezi ćutanja.

Nastojeći da smanje uticaj koda ćutanja kako bi ustanovili pravi opseg i prirodu policijske korupcije, neki autori se odlučuju da anketiraju samo policajce novajlije (v. Barker, 1986). Iako postoji pretpostavka da će njihovi odgovori biti iskreniji, jer se veruje da policajci na početku karijere još uvek nisu „iskvareni“ neformalnim vrednostima i pritiscima već korumpiranih kolega, ostaje pitanje koliko su oni u mogućnosti da pruže korisne podatke. Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da starije kolege gledaju na novajlije sa podozrenjem sve dok ne prođu „vatreno krštenje“, shvatićemo da je njihova spoznaja koruptivne prakse u radnoj sredini izuzetno mala. Ne treba, međutim, izgubiti iz vida i gotovo uobičajenu praksu da samim stupanjem na posao mladi policajci započinju neformalnu obuku, gde kroz proces interne socijalizacije veoma brzo usvajaju vrednosti policijske supkulture, a time i obavezu ćutanja.

Otuda se, za razliku od ovakvog metodološkog prilaza, možda korisnijim čini pristup kojim se policajci podvrgavaju seriji pitanja povezanih sa činjenicama i mišljenjima o policijskoj korupciji uopšte, radije nego o njihovim vlastitim ili koruptivnim aktivnostima u njihovoj organizacionoj jedinici. Ovakav pristup ne samo da minimalizuje otpor policajaca, već i daje istraživačima više prostora da prouče i ocene razmere i prirodu problema korupcije. Međutim, još jedan od načina provere pouzdanosti rezultata dobijenih u anketiranju policajaca jeste njihovo upoređivanje sa stavovima policajaca koji više nisu u aktivnoj službi (penzionisani, policajci koji su dobili otkaz ili su samoinicijativno napustili službu).⁹

Ispitivanje građana o ponašanju policije predstavlja još jedan značajan izvor podataka, pre svega jer pomoću njega možemo doći do podataka nedostupnih zvaničnoj statistici, ali i delimično proveriti stavove policajaca o nezakonitom ponašanju u njihovoj radnoj sredini. Međutim, kao i anketiranje policajaca, ovaj izvor podataka takođe ima svojih nedostataka. Posebno je problematično od građana zahtevati da prijave ili opišu situacije u kojima su ponudili mito policajcima, jer svesni svoje krivice mogu lako odbiti saradnju. To, međutim, ne mora da bude slučaj ukoliko su građani bili prinuđeni da daju mito. Ograničenu empirijsku validnost, takođe, imaju i anketiranja građana, kojima se nastoje utvrditi njihovi opšti stavovi o razmerama korupcije u policiji, budući da se podaci dobijeni na ovaj način temelje na percepcijama, sećanjima i mišljenjima, koji nisu nužno ispravna

⁹ Ilustracije radi, anketiranjem pripadnika policije Novog Južnog Velsa „Kraljevska komisija“ (*Royal Commission*) otkrila je razlike u stavovima zaposlenih policajaca (33% su tvrdili da su se lično susreli sa korupcijom) i policajca koji su dali ostavku (60% su tvrdili da su se susreli sa korupcijom) (Prenzler, 2009: 57). Iako se istina verovatno nalazi negde između ove dve brojke, postoje opravdani razlozi da verujemo da je nivo moguće korupcije u policiji ipak približniji procentima koje su izneli bivši policajci, budući da oni imaju manje razloga da skrivaju koruptivnu praksu u policiji.

refleksija indikatora korupcije. Takođe, izneseni stav se može zasnivati na vlastitom iskustvu, ali i na mišljenju koje u velikoj meri može biti oblikovano medijima. U tom pogledu, interesantno viđenje iznosi Jovan Čirić: „Ako pitate obične ljude kakvo je njihovo mišljenje, kolike su razmere korupcije, kao i pitanje kakva su vaša iskustva s tim u vezi, anketu ne morate ni sprovoditi, odgovori se unapred mogu naslutiti, oni su odraz odgovarajućih medijsko-političkih stereotipa i kampanja, a najmanje jesu odraz autentičnog stava, pa čak i autentičnog iskustva anketiranog pojedinca, po pitanju korupcije.“ (2008: 37).

Svesni postojećih nedostataka upotrebe metoda srednjeg obima uopšte, a posebno anketiranja pripadnika policije, brojni istraživači nastoje utvrditi prirodu korupcije u policiji primenom individualističkog pristupa, odnosno kroz studije slučaja.

2.3. Primena individualističkog pristupa u istraživanju korupcije u policiji

Nasuprot globalističkog pristupa, oličenog u primeni statističkih analiza, u metodologiji istraživanja kriminalnih pojava izdvaja se individualistički pristup, koji predmet istraživanja sagledava kao skup osobenih pojava. Kada je reč o istraživanju policijskih zloupotreba, ovakve naučne studije se obično fokusiraju na nekoliko specifičnih slučajeva, ili se pak usmeravaju na stanje u pojedinim policijskim agencijama, analizirajući ih najpre ponaosob, da bi ih kasnije međusobno upoređivali.

Potencijalna snaga ovakvih studija ogleda se u mogućnosti pružanja iscrpne analize predmeta istraživanja kroz primenu različitih metoda pojedinačnog slučaja, među kojima se posebno izdvaja metod posmatranja. Generalno, metod posmatranja omogućava dobijanje podataka o raznim oblicima ponašanja policijskih službenika, koji se ne bi mogli pouzdano izmeriti drugim sredstvima. Popularno rečeno, primenom metoda posmatranja (posebno posmatranja sa učestvovanjem) podaci o pojavi se dobijaju „iz prve ruke“. Značajan broj studija o korupciji u policiji svoje rezultate je temeljio upravo na posmatranju rada policajaca na terenu.¹⁰

Iako je metod posmatranja ponekad nezamenljiv u istraživanju korupcije u policiji, njegova primena je praćena brojnim teškoćama i ograničenostima. Pritom je posebno problematična činjenica da istraživači nastoje ostvariti direktan uvid u ponašanja koja policajci svesno nastoje da skriju.¹¹ Istraživač koji pred sebe postavi ovaj zadatak nalazi se pred dilemom koji metod da koristi kako bi došao do činjenica koje se kriju „iza plavog zastora“. Iskustva ranijih istraživanja pokazuju da

¹⁰ Ilustracije radi, posle sedam godina posmatranja, Vilijam Čamblis (William Chambliss) opisao je Rejnfol Vest (Rainfall West, u istraživanju je za naziv grada korišćen pseudonim) kao korumpiran grad kojim dominira kompleksna mreža odnosa među legitimnim poslovima, ilegalnim organizacijama, lokalnim novinarima, političarima i osobljem kriminalnog pravosuđa. Korupcija među policajcima ovog grada bila je naveliko raširena i dobro organizovana, protežući se sve do policajaca na visokim nivoima. Priroda korupcije, kako je opisao Čamblis, uključivala je zaštitu ilegalnih aktivnosti (kockanje, prostitucija), ali i zaštitu legitimnih poslova (restorani, kabarei), čiji su vlasnici kršili zakon (Kutnjak-Ivković, 2005: 45).

¹¹ Podsećamo da gotovo većina opisanih prepreka i ograničenosti s kojima se naučnik susreće (manipulacija imidžom policije, mit o „truloj jabuci“, policijska zatvorenost i zavera ćutanjem) predstavljaju plod neformalnih vrednosti koje se grade unutar policijske supkulture. Otuda, za svakog istraživača policijskog delovanja poseban izazov predstavlja ostvarivanje uvida u „unutarnji svet policije“.

su etnografske studije prikladne za proučavanje policijske supkulture, prevashodno jer su posvećene ideji da istraživač mora razumeti simboličan svet u kojem žive ljudi koje proučava. Pored toga, ove studije su zasnovane na primeni metoda za prikupljanje kvalitativnih podataka, posebno na posmatranju sa učestvovanjem, bez kog bi inače bilo nemoguće prikupiti podatke u tako zatvorenom kolektivu kakav je policijska zajednica.

Međutim, kako pristupiti grupi koju treba da posmatra i pritom prikupiti što pouzdanije podatke, predstavlja naročit problem za istraživača korupcije u policiji. Da ne bi poremetili rutinu u ponašanjima, neki naučnici radije biraju da skrivaju svoj identitet i namere. Iako se ovakvim pristupom povećava objektivnost prikupljenih činjenica, samo istraživanje može biti okarakterisano kao neetičko, neodgovorno i nedostojanstveno, jer se iza takvog pristupa krije zapravo određen vid špijuniranja. S druge strane, ukoliko naučnici otkriju svoju ulogu i svrhu njihovog prisustva, oni rizikuju da pripadnici posmatrane grupe, pod uticajem tog saznanja, promene svoje ponašanje, čime će i prikupljeni podaci biti manje objektivni. Tačnije, u ovoj situaciji postoji rizik od pojave „Hotornovog efekta“ (v. Ignjatović, 2009: 66).

Međutim, uprkos sumnjama u objektivnost ponašanja posmatrane grupe, koje su posledica njihove reakcije na prisustvo istraživača, pouzdanost podataka dobijenih metodima opservacije ipak je prilično visoka, posebno kada se sagledavaju u odnosu na neke druge izvore (statističke evidencije, ankete). Štaviše, veze između pojedinih oblika policijskog ponašanja i drugih varijabli (kao što su karakteristike dotične situacije) često su tako jake da sam ishod (postupak) nije bitno definisan reakcijom aktera događaja na prisustvo neutralnog posmatrača. Rukovodeći se vlastitim iskustvima opservacijske studije policijskog nasilja, Ričard Vorden (Richard Worden) zaključuje: „Korišćenje sile od strane policije situaciono je određeno drugim učesnicima u situaciji i uključenosti samog policajca do te mere da prisustvo istraživača gotovo da nema nikakvog efekta. Prema tome, neobjektivnost opservacijskih podataka nije veća, a verovatno je i manja, od neobjektivnosti arhivskih podataka.“ (1996: 33).

Pitanje je, međutim, kakva bi bila reakcija policijskih službenika u slučaju koruptivnog ponašanja, na čije izvršenje ipak utiče drugačiji splet okolnosti i faktora nego kod upotrebe sile. Uvereni smo da bi policajci nesumnjivo bili obazriviji u takvim situacijama, posebno ukoliko se radi o slučajevima gde policajac igra aktivnu ulogu u koruptivnom procesu. Pored toga, istraživač mora imati u vidu da su policajci, po prirodi stvari, preterano sumnjičavi i da je sasvim izvesno da će odreagovati na prisustvo bilo kog nezavisnog subjekta, bez obzira na da li im je otkrio svoj identitet ili nije. Zbog toga smatramo ispravnim da istraživač već na samom početku treba da otkrije svoj identitet i iskrene namere, prihvatajući sve moguće posledice takve odluke. Sasvim je sigurno da će otvorenim i iskrenim nastupom otkloniti određene sumnje, a verovatno i steći veće poverenje kod policajaca, posebno ukoliko i oni sami postanu svesni da ih prisustvo istraživača ne ugrožava.

Da bi uopšte mogao da proučava postupke, navike i norme ponašanja policijskih službenika, primenom metoda posmatranja sa učestvovanjem, istraživač mora, pre svega, biti svestan činjenice da taj cilj može ostvariti jedino ako bude „prihvaćen“ u

grupi koju posmatra. Istina je da metodolozi uglavnom naglašavaju potrebu da istraživači izbegavaju preveliku bliskost sa ljudima koje proučavaju, jer postoji opravdana bojazan da će „prisan“ odnos uticati na objektivni sud istraživača, što je sasvim verovatno kod istraživanja koja traju duži period, kao što je slučaj kod etnografskih studija. Uprkos tome, Betan Loftus (Bethan Loftus), rukovođena vlastitim iskustvima, zaključuje: „Istraživanje policijske kulture neminovno obuhvata razvijanje prisenosti sa policajcima tokom nekog vremena, jer samo tako istraživači mogu biti svedoci njihovih tajni.“ (2009: 201).

Imajući u vidu ograničenosti primene metoda posmatranja sa učestvovanjem u istraživanju policijskih devijacija, brojni naučnici svoje studije slučaja obogaćuju primenom drugih metoda pojedinačnog slučaja, kao što su „nenametljiva posmatranja“, dokumentaciona i analiza sadržaja. Ključna prednost ovih metoda je što istraživač ne dolazi u direktnu interakciju sa subjektima, čime ne narušava njihovu rutinu u ponašanju. Time zapravo nesmetano može da proučava konkretnu pojavu. Međutim, primena svakog od ovih metoda, posmatrana u kontekstu istraživanja korupcije u policiji, ima svojih nedostataka. Tako na primer, uspešnost primene nenametljivog posmatranja otežava sama priroda koruptivnih dela. Akteri ovog delikta obično ne ostavljaju za sobom indikativne činjenice i tragove na osnovu kojih bi istraživač mogao da sklopi mozaik i stekne saznanje o samoj pojavi.

Dokumentaciona analiza predstavlja važan izvor podataka o korupciji u policiji, ali samo pod uslovom da su činjenice o koruptivnim aktivnostima negde i arhivirane. Zbog objektivnih okolnosti i subjektivnih namera dokumentovanje koruptivnih slučajeva je izuzetno retko, a ukoliko i postoji, ono je obično praćeno ograničenostima od kojih pate i statističke evidencije (o čemu je već bilo reči). Pored toga, kvalitet različitih službenih izveštaja i beleški, kao izvora podataka, može biti značajno umanjen tendencioznim i selektivnim dokumentovanjem i službeničkom aljkavošću, koja u krajnjem slučaju može dovesti do pogrešne interpretacije sadržaja dokumenta, a time i pogrešnih zaključaka o istraživanoj pojavi.

Analiza sadržaja, zasnovana na sagledavanju prikaza korupcije u policiji iz „objektiva“ masovnih medija, nudi nešto širu mogućnost istraživačima. Pritom, ovde ne mislimo na fiktivne predstave ove pojave u produktima masovne kulture (romani, filmovi, TV serije) već, pre svega, na televizijske izveštaje i novinske članke, posebno one koji predstavljaju plod istraživačkog novinarstva. U društvima u kojima je zagarantovana sloboda medija nisu retki slučajevi da istrage korupcionastkih afera započinju nakon prethodnih medijskih objava. Često se njihovi izvori nalaze u samoj policijskoj organizaciji, što omogućava novinarima dobijanje informacija „iz prve ruke“, ali obično samo pod uslovom zagarantovane anonimnosti.¹²

Značaj rezultata dobijenih analizom sadržaja medija je nesporan, posebno u situacijama kada njena primena nema alternativu. Uprkos tome, svaki naučnik

¹² Podsećamo da je njujorški policajac Frank Serpico (Frank Serpico), suočen sa činjenicom da mu je život u opasnosti zbog odbijanja da učestvuje u „dilu“ njegovih kolega i kriminalaca, kao i da niko od nadležnih u policijskom odeljenju ne preduzima ništa konkretno po tom pitanju, potražio pomoć uredništva *Njujork Tajmsa*. Anonimna objava njegove šokantne priče pokrenula je lavinu reakcija, ali i brojne istrage korupcije u ovom policijskom odeljenju, među kojima je bila najpoznatija istraga Knapove komisije 1972. godine.

prilikom korišćenja ovog metoda mora biti obazriv, posebno kada istražuje tako delikatnu pojavu kakva je korupcija u policiji. On, pritom, mora imati u vidu da mediji generalno teže da se „dodvore“ konzumentima, zbog čega su njihovi prikazi događaja često opterećeni senzacionalizmom i preterivanjem. Pisanja su ponekad selektivna i tendenciozna, a pristupi problemu često parcijalni i površni. Iako ove informacije, posebno ukoliko su iz „nezvaničnih“ izvora, za novinare mogu biti korisne, činjenica je da su one ponekad nepouzidane za naučno istraživanje, jer su mnoge od njih teško proverljive. Otuda naučnik mora znati da analizom sadržaja medija često ne može utvrditi realne razmere i pravu prirodu korupcije u policiji, već samo učestalost i način prezentovanja ove pojave. Međutim, ponekad je i to dovoljno, posebno ukoliko znamo da upravo medijske predstave značajno kreiraju javnu sliku o određenoj pojavi, prema kojoj građani prilagođavaju svoj ukus i mišljenje.

Iako predstavljaju značajan i ponekad nezamenljiv pristup u sagledavanju razmera korupcije u policiji, mora se istaći da su rezultati studija slučaja ograničeni u pogledu njihove reprezentativnosti. Činjenica da su dobijeni podaci zasnovani na analiziranju nekoliko slučajeva, odnosno posmatranju stanja u pojedinim policijskim odeljenjima, onemogućava eksternu validnost dobijenih rezultata i njihovo uopštavanje. Otuda ovakav metodološki pristup mora biti nadopunjen globalističkim i pristupom srednjeg obima, gde će metodi pojedinačnog slučaja biti obogaćeni i drugim tehnikama za prikupljanje podataka (statističkom analizom, intervjuisanjem, anketiranjem itd.).

3. Zaključak

Istraživanje koruptivnog ponašanja policijskih službenika nesumnjivo ima ogroman naučni i društveni značaj. On se prevashodno ogleda u doprinosu širenju saznanja o fenomenu koji je obavijen velom tajne, zbog čega je svaki egzaktni pokazatelj bitan, jer može upotpuniti saznanje o ovoj pojavi. Istraživanje policijske korupcije posebno opravdavaju opasnost i posledice koje ovo ponašanje prouzrokuje na individualnom i društvenom nivou. Ovo međutim, kao što smo videli, nije nimalo lak zadatak. Naučnik koji se odluči za ovaj poduhvat susreće se pre svega sa konceptualnim ograničenostima pojma „policijske korupcije“, što otežava teorijsko i radno definisanje predmeta istraživanja. Međutim, čak i kad tu prepreku savlada, on nailazi na čitav niz metodoloških ograničenosti i praktičnih problema kako da utvrdi što realnije razmere i prirodu korupcije. Kako ističe Čirić: „Korupcija je toliko neuhvatljiv i višedimenzionalan fenomen da, uprkos brojnim istraživanjima mi o njoj još uvek nedovoljno znamo, te da manje ili više, gotovo sva istraživanja korupcije pate od ozbiljnih nedostataka i manjkavosti, prevashodno metodološke prirode. To za posledicu dalje ima da se svim takvim, više nagađanjima, a manje istraživanjima, može ozbiljno manipulirati.“ (2008: 48)

Čitalac ovog rada takođe može lako uvideti da ne postoji nijedan način da se sa potpunom sigurnošću utvrdi priroda, obim i intenzitet korupcije u policiji. Utvrđivanje stvarnih razmera i prirode ove pojave praćeno je brojnim problemima,

među kojima bismo posebno izdvojili sledeće: koruptivno ponašanje policajaca je generalno tajnovito; potencijalni svedoci radije ćute o tome jer su zastrašeni ili su pak sami umešani; policijski službenici poseduju izuzetno veliku diskrecionu moć odlučivanja, koja im pruža mogućnost da donete odluke prilagode svojim ličnim interesima; osobenosti policijskog rada čine nemogućim sprovođenje stalnog nadzora nad svim aktivnostima, što pruža dodatnu priliku za koruptivno ponašanje i smanjuje mogućnost njegovog otkrivanja.

Praktična nemogućnost merenja pravog opsega korupcije u policiji, s jedne strane, i pritiskajuće potrebe da se dobiju relevantne informacije, s druge strane, podstakli su naučnike na primenu raznovrsnih metoda i metodoloških pristupa u istraživanju ove pojave. Međutim, zbog ograničenosti njihove pojedinačne primene zaključeno je da samo kombinacijom više istraživačkih strategija možemo obezbediti pouzdanije pokazatelje ovog fenomena. Logika je da međusobna kombinacija što većeg broja različitih metoda i tehnika otklanja njihove pojedinačne nedostatke, ali ujedno i povećava verovatnoću dobijanja realnije slike korupcije u policiji. Metodološkim rečnikom, prilikom istraživanja koruptivnog ponašanja policijskih službenika potrebno je izvršiti *triangulaciju metoda* (v. Ignjatović, 2009). Doduše, da bi i ovakav pristup imao uspeha, prilikom kreiranja konkretnog istraživačkog plana potrebno je proceniti koje metode je najbolje kombinovati, imajući pritom u vidu specifičnu prirodu korupcije u policiji i osobenost proučavane populacije. U tom smislu, bitan preduslov čini identifikovanje indikatora koruptivnog ponašanja policije, koji za istraživače predstavljaju jasan putokaz ka korisnim informacijama.

Nesporno je da zvanični statistički pokazatelji nude pojednostavljenu sliku korupcije u policiji i da su, shodno tome, istraživanja ovog fenomena zasnovana isključivo na tim podacima, prilično manjkava. To svakako ne znači da ovi sekundarni podaci ne mogu biti iskorišćeni u istraživanju. Naprotiv, oni nam mogu poslužiti, pre svega kao „reper“ u kreiranju drugih tehnika istraživanja (npr. prilikom formulisanja pitanja u anketnom upitniku kojima se nastoje prikupiti određeni kvantitativni pokazatelji). Dobijene podatke je dalje moguće iskoristiti za poređenje razmera korupcije iz statističkih evidencija i rezultata dobijenih anketiranja, s tim što je u ovom slučaju komparacija moguća samo ako se podaci odnose na isti period i isto područje (npr. područje jedne policijske uprave). Ovakav model triangulacije je, takođe, moguće iskoristiti u cilju proučavanja tamne brojke korupcije u policije, gde konkretna pitanja u anketnom upitniku moraju biti formulisana u formi koju zahteva studija samooptuživanja (kod anketiranja policijskih službenika), odnosno studija o žrtvama (kod anketiranja građana).

Izvesno je, međutim, da brojna obeležja korupcije u policiji, gde pre svega mislimo na okolnosti izvršenja koruptivne transakcije i njene faktore, ali i na određene lične karakteristike učesnika korupcije (pol, uzrast, radno mesto itd.) mogu biti sagledana samo na osnovu kvalitativnih podataka. Stoga je neophodno u projektu istraživanja planirati kombinovanu primenu metoda za prikupljanje ovih podataka, kao što su dokumentaciona analiza, analiza sadržaja i metode ispitivanja (dubinski intervju, ankete sa otvorenim pitanjima). Za utvrđivanje ovih pokazatelja posebno važnim se smatraju studije slučaja, koje mogu biti zasnovane na analizama

pojedinačnih slučajeva korupcije u policije ili pak na analizama stanja u pojedinim organizacionim jedinicama policije. Ovde je, takođe, važno imati u vidu činjenicu da karakteristike policijske potkulture u bitnoj meri određuju prirodu i karakter korupcije u policiji. Zbog toga se u naučnom istraživanju ove pojave posebno vrednim smatra metodološki pristup koji se koristi u etnografskim studijama, a koji podrazumeva kombinaciju dokumentacione analize, posmatranja sa učestvovanjem i ispitivanja policijskih službenika.

Na kraju još jednom želimo podsetiti da je ne samo naučno opravdano već i društveno neophodno sistematski istražiti koruptivno ponašanje policijskih službenika u našim uslovima, poštujući, pritom, osnovne principe naučne perspektive. Samo takvim pristupom problemu možemo doći do egzaktnih pokazatelja, koji će podići nivo saznanja na viši nivo i, još bitnije, omogućiti stvaranje mehanizama kojima se korupcija u policiji može preduprediti. Oslanjanjem na naučna saznanja o načinima ispoljavanja i faktorima koji pogoduju koruptivnom ponašanju policijskih službenika, nadležni organi mogu donositi racionalne odluke u procesu sprečavanja i suzbijanja ovih pojava i time značajno doprineti povećanju efikasnosti policije. Takođe, prezentovanjem realnih pokazatelja korupcije u policiji i identifikovanjem njenih nosilaca sprečiće se paušalne procene ove pojave u javnosti i generalizovanje problema, kojim su se poštene policajci nepravедно etiketirali. Time će konačno biti moguće odvojiti „žito od kukolja“.

4. Literatura

1. Barker, T. (1986). Peer group support for Police occupational deviance. In: *Police Deviance*, (Barker T. and Carter D., eds.), Cincinnati, pp. 9–21.
2. Ćirić, J. (2008). Neki metodološki problemi u istraživanju fenomena korupcije. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, No. 2, pp. 31–49.
3. Датзер, Д. (2007). Појам корупције у полицији. *Наука, Безбедност, Полиција*, бр. 2, стр. 97–107.
4. Dean, G. and Gottschalk, P. (2011). Continuum of police crime: an empirical study of court cases. *International Journal of Police Science and Management*, 13(1), pp. 16–28.
5. Ђорђевић, Ђ. (2011). *Корупција у јавној управи*. Београд.
6. Huberts, L., Kaptein, M. and Lasthuizen, K. (2007). A study of the impact of three leadership styles on integrity violations committed by police officers. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 30(4), pp. 587–607.
7. Ignjatović, Đ. (2009). Metodologija istraživanja kriminaliteta. Београд.
8. Kappeler, V., Sluder, R. and Alpert, G. (1998). Forces of deviance, Understanding the dark side of policing – second edition. Illinois.
9. Кесић, З. (2012). Теоријско дефинисање корупције у полицији, *Безбедност*, год. 54, бр. 2, стр. 134–150.
10. Kleinig, J. (1996). *The Ethics of Policing*. Cambridge.
11. Klockars, C., Kutnjak-Ivković, S. and Haberfeld, M. (2006). *Enhancing Police Integrity*. Dordrecht.
12. Kutnjak-Ivković, S. (2005). *Fallen Blue Knights: Controlling Police corruption*. New York.

13. Kutnjak-Ivković, S. and O'Connor, T. (2005). The Bosnian Police and Police Integrity: A Continuing Story. *European Journal of Criminology*, 2 (4), pp. 428–464.
14. Lersch, K. and Mieczkowski, T. (2005). Violent police behavior: past, present, and future research directions. *Aggression and Violent Behavior*, 10(5), 552–568.
15. Loftus, B. (2009). *Police Culture in a changing World*. New York.
16. Maljević, A., Datzer, D., Muratbegović, E., Budimlić, M. (2006). *Otvoreno o policiji i korupciji*. Sarajevo.
17. Newburn, T. (1999). *Understanding and Preventing Police Corruption: Lessons from the Literature*. Home Office – Policing and Reducing Crime Unit: Research, Development and Statistics Directorate. London.
18. http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/prgpdfs/fprs110.pdf_download (8. 7. 2010).
19. Prenzler, T. (2009). *Police Corruption – Preventing Misconduct and Maintaining Integrity*. Boca Raton.
20. Roebuck, J. and Barker, T. (1974). A Typology of Police Corruption. *Social Problems*, 21(3), pp. 423–437.
21. Shernock, S. (2007). Police Solidarity. In: *Encyclopedia of Police Science*, (Greene, J. R. ed.), New York, pp. 994–999.
22. Worden, R. (1996). The Causes of Police Brutality: Theory and Evidence on Police Use of Force. In: *Police Violence: Understanding and Controlling Police Abuse of Force* (Geller, W. A. and Toch, H., eds.), New Haven, pp. 23–51.

REVIEW OF THE RANGE OF CERTAIN METHODOLOGICAL APPROACH IN THE SCIENTIFIC RESEARCH OF POLICE CORRUPTION

Summary

It is the fact that law enforcement officers must abide by the law in performing their official tasks. This obligation results logically from the police function itself. Since they are in charge of law enforcement, the officers must be representatives of its upholding. The reality, however, too often proves this rule wrong and there are many various forms of unlawful behavior of police officers to be the evidence of it. The majority of these conducts are represented by police powers overstepping, or the powers are used contrary to legal basis or without sufficient reason. These are actually the cases of police powers misuse that are most frequently the consequence of police officer's negligence. However, police practice records also classic cases of misused powers, in other words the misuses of police power for the purpose not allowed by regulations, which are not related to the fulfillment of an official task or the goal of the use of the power is even contrary to the interests of the service. In considerable number of cases the question is actually of malicious misuse of police powers or even its use in order to achieve primarily personal interest. Corruptive behavior of police officers is singled out as a typical form of police powers misuse. The dangers and consequences that police corruption causes at both individual and social level undoubtedly attract attention of the expert public representing at the same time

the key cause for the study of this phenomenon. The study of police corruption phenomenon is of huge scientific importance since it contributes to spreading the knowledge of the phenomenon shrouded in secrecy. Due to the lack of precise police corruption indicators, the conclusions on this phenomenon base primarily on the impressions from either personal experience or media representation. Personal experience, however, may be an exception rather than a rule, while media burdened by sensationalism usually approach the problem superficially and selectively. In order to prevent reaching final judgments based on lump estimates, it is necessary to analyze the problem of police corruption using the appropriate methods and respecting the principles of scientific perspective. This, on the other hand is not at all an easy task. Everyone who decides to engage in this endeavor soon becomes aware of that it is necessary to overcome a series of conceptual, methodological and practical obstacles. We have made an attempt in this paper to suggest all problems and limitations, offering practical advice at the same time which every researcher should bear in mind when designing a plan of police corruption study and by sticking to this plan they could at least partially avoid mistakes and increase the value of the results obtained.